

Kalıpsal İfadeler (Formulaic Language) ve İngilizce Öğretimi: İlkokul Dördüncü Sınıf Kitaplarının İncelemesi

Özlem ÇUKURLU¹

¹Öğretmen, Giresun Bilim ve Sanat Merkezi, ocukurlu.01@gmail.com

Gökhan ÖZSOY²

²Prof. Dr., Ordu Üniversitesi Temel Eğitim Bölümü ABD, goozsoy@gmail.com

Geliş Tarihi/Received: 2019-12-05

Kabul Tarihi/Accepted: 2020-02-13

ÖZ

Bu çalışmada İngilizce ders kitaplarında kalıpsal ifadelerin kullanıma durumu araştırılmıştır. Bu amaçla doküman analizi yöntemi kullanılmış Kecskes'in Continuum ölçeğinden yararlanılarak dördüncü sınıf MEB İngilizce ders kitabı ve özel bir okulda kullanılan İngilizce ders kitabı ünite bazında incelenmiştir. Her bir ünite de kullanılan kalıpsal ifadeler gruplara ayrılarak ve tekrarlanma sıklığı not edilerek frekans tablosu hazırlanmıştır. Araştırma sonucunda MEB İngilizce ders kitabında toplam 495 kalıpsal ifadeye yer verildiği, 194 kullanım ile en çok kullanılan kalıpsal ifade türünün sabit ya da yarı sabit anlamsal birimler (fixed or semi-fixed semantic units) olduğu görülmüştür. Özel okulda kullanılan ders kitabında ise toplamda 1813 kalıpsal ifadenin olduğu, 723 kullanım ile sabit ya da yarı sabit anlamsal birimlerin (fixed or semi-fixed semantic units) kitapta en fazla yer verilen kalıpsal ifade türü olduğu görülmüştür. Genel olarak değerlendirildiğinde İlkokul MEB İngilizce 4. Sınıf ders kitabının kalıpsal ifade kullanımı açısından yeterli olmadığı, özel okulda kullanılan İngilizce ders kitabının ise kalıpsal ifade bakımından zengin bir içeriğe sahip olduğu ancak "present perfect tense" gibi soyut konuları içerdiği için öğrencilerin seviyesine uygun olmadığı sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kalıpsal ifadeler, ilkököl 4. sınıf, ders kitabı

Formulaic Language and English Language Teaching: Examination of 4th Grade English Coursebooks

ABSTRACT

In this study, status of formulaic language use in English coursebooks was examined. For his purpose, document analysis method was employed and 4th grade English coursebook approved by Ministry of National Education (MNE) and an English coursebook used at a private school was examined with Kecskes' Continuum scale as unit based. A frequency table was prepared by dividing Formulaic language in each unit into groups and noting down their repetition frequency. As a result of the study, it was seen that there are 495 formulaic language in MNE English Coursebook, the most frequently used formulaic language type is fixed or semi-fixed semantic units with 194 repetition. Whilst, in private school's English coursebook there are 1813 formulaic language and the most frequently used formulaic language type is fixed or semi-fixed semantic units with 723 usage. Generally, 4th grade English coursebook of MNE is insufficient in terms of formulaic language use yet, English coursebook used at the private school has a rich content in regard to formulaic language. However, as it contains concrete subjects like "present perfect tense" it is not appropriate for 4th grades' level.

Keywords: Formulaic language, primary school 4th grade, coursebook

1. GİRİŞ

Son yıllarda küreselleşmenin hızla yayılması ile birlikte dünyada ortak bir dil arayışı (Lingua Franca) hızla artmış, bu bağlamda İngilizce en fazla kullanılan dil olmuştur. (Kecskes, 2007). Dünyanın birçok farklı ülkesinden farklı dil ve kültürlerle sahip birçok insan birbirleriyle iletişime geçmek için İngilizceyi ortak dil olarak kullanmaya başlamıştır (Bostancı, 2017). Dolayısıyla İngilizce iletişim kurabilmek bir gereklilik haline gelmiş bu da İngilizce öğretimine yeni bir boyut kazandırarak iletişim becerilerini ön plana çıkarmış, özellikle İngilizce konuşmaya dayalı bir öğretim yapma önemli bir hal almıştır.

Özellikle son yıllarda yapılan araştırmalar, kalıpsal ifade (formulaic language) kullanımının konuşma akıcılığı sağlayarak iletişime geçmeyi artırdığını göstermektedir (Üstünbaş ve Ortaçtepe, 2016). Kalıpsal ifade kullanımı sözcüklerin/cümlelerin beyinde işlenerek anlamlandırılma sürecini hızlandırmakta (Üstünbaş, 2014; Wray, 2002) uygun ve doğru ifadelerin kullanımı konuşma aralarında geçen süreyi kısaltarak kişinin daha akıcı konuşmasını sağlamakta ve böylece konuşmacının anadili İngilizce olan kişiler gibi algılanmasına neden olmaktadır (Preffier, 2014; Üstünbaş, 2014; Wood, 2006). Boers ve Lindstromberg'e (2012) göre zengin bir kalıpsal ifade dağarcığına sahip olan kişiler konuşmaları daha iyi anlamakta, cümlelerin bir kısmını duymamış veya anlamamış dahi olsalar bu kısımları kendileri zihinlerinde tamamlayarak konuşmanın gidişatına dair bir tahmin yürütebilmektedirler (Boers ve Lindstromberg'ten aktaran Preffier, 2014).

Kalıpsal ifadeler birçok araştırmacı tarafından tanımlanmış buna rağmen araştırmacıların hem fikir olduğu net ve tek bir tanım ortaya koyulamamıştır. Bununla birlikte Literatür incelendiğinde yapılan tanımlardan yola çıkarak kalıpsal ifadelerin ortak özelliklerinin birden çok anlamlı kelime (multi-morpheme) içermeleri, bir defada duraksamadan söylenebilmeleri ve derlemde (corpus) sıkça yer almaları olarak söylenebilir (Akkoç, 2017; AlHassan, 2014; Bostancı, 2017; Kılıç, 2015; Preffier, 2014; Üstünbaş 2014; Weinert, 2017). Bu açıdan Wray'ın (2002) yapmış olduğu tanım en geniş ve en kabul gören tanım olarak kabul edilmektedir ki o da kalıpsal ifadeleri genel olarak devamlı olsun ya da olmasın zihinde bütün olarak depolanan ve bir defada geriye çağrılabilen çoklu ifadeler olarak tanımlamıştır.

Kalıpsal ifadeler önce şekilleri temel alınarak (form-based), daha sonra fonksiyonlarına göre (function-based) sonrasında ise kullanım sıklıkları (usage-based) göz önüne alınarak sınıflandırılmıştır (Üstünbaş, 2014). Alternberg (1993) ve Sinclair'e (1991) göre kullanım sıklığı sınıflandırmasında ifadelerin söylenme sıklıkları ve derlemde geçmeleri temel alınır (Alternberg ve Sinclair'den aktaran Üstünbaş; 2014). Bu sınıflandırmada anadili İngilizce olan kişilerin kullandıkları cümleler ve deyimler önemli bir yere sahiptir (Bostancı, 2017; Üstünbaş, 2014).

Kecskes ise *continuum* adını verdiği bir tablo kullanarak kalıpsal ifadeleri sınıflandırmıştır (Kecskes, 2007) . Bu tablo gramer birimleri (*grammatical units*), sabit ya da yarı sabit anlamsal birimler (*fixed semi-fixed semantic unit*), öbek filler (*phrasal verbs*), duruma bağlı sözcükler (*situation bound utterances*) ve deyimler (*idioms*) olmak üzere altı bölüme ayrılmıştır (Kecskes, 2007). Gramer birimleri (*grammatical units*), dilbilgisi kurallarını içeren *be going to, have to* gibi kelime gruplarının olduğu bölümdür. Sabit ya da yarı sabit anlamsal birimler (*fixed- semi-fixed semantic units*), bir kısmı değişebilen ya da değiştirilemeyen *as a matter of fact, suffice it to say* gibi çoklu kelime gruplarıdır. Öbek filler (*phrasal verbs*), başka bir bağlaç veya edatla birlikte kullanılan ve bu bağlaç veya edat ile birlikte kullanıldığında asıl anlamından çıkarak farklı bir anlam kazanan fiillerden oluşur; *put up with, get along with* gibi. Konuşma formülleri (*speech formulas*), fonksiyonuna bağlı olarak kullanılan *not bad, I mean* gibi konuşma rutinleridir ve konuşmacının uygun bulunduğu her yerde kullanılabilir. Duruma bağlı sözcükler ise (*situation-bound utterances*) içinde bulunulan duruma uygun olarak kullanılan cümlelerdir ve belli bağlamlarda kullanılır. Örneğin; yeni tanıştığın birine adını sormak: *What is your name? Idioms* ise deyimlerdir ve kendisini oluşturan kelimeleri değiştirmek semantik olarak mümkün olsa da deyimden içerdiği anlam bozulacağından herhangi bir değişiklik yapılması olası değildir: *Kick the bucket, spill the beans* (Bostancı, 2017; Preffer, 2014).

Kalıpsal ifade kullanımının konuşmada akıcılığı artırdığı ve iletişimde kolaylık sağladığı göz önüne alındığında, bu ifadelerin doğru ve yerinde kullanılabilmesi için öğrenen kişilerin bu ifadelerle mümkün olduğunca karşılaşmaları ve bu ifadeleri fark etmeleri gerekmektedir (Üstünbaş 2014). Webb, Newton ve Chang'ın (2013) yürüttüğü çalışma eşli kelime gruplarının (*collocations*) 15 defa karşı karşıya kalımdan sonra ancak öğrenilebildiğini göstermiştir (Webb, Newton ve Chang' ten aktaran Kılıç, 2015). Hangi kalıpsal ifadenin nerede ve nasıl kullanılacağını öğrenmek ise ancak uygun bağlam ile mümkündür. Bununla birlikte Meunier'in (2012) de belirttiği üzere İngilizce öğretiminde bağlam oluşturmak için yararlanılan kaynaklar öğretmen ve ders kitabı ile sınırlıdır ve öğretmenlerin ders anlatma süresi dersin yaklaşık olarak %70'ini oluşturmaktadır (Meunier'den aktaran Kılıç, 2015). Bu nedenle öğrencilerin kalıpsal ifadeler ile karşılaşmaları sadece ders

kitapları ve öğretmenler ile sınırlı kalmaktadır. Bunun yanında ders kitaplarını içeriği gerçek hayatı yansıtmaktan ziyade öğrencilere öğretilmek istenen konu etrafında şekillenmektedir (Gillmore, 2007).

İngilizce iletişimin dünya çapında artması ile birlikte Türkiye’de de İngilizce öğretim müfredatı değişmiş, kalıpsal ifade öğretimi ile ilgili doğrudan bir ifade geçmemekle birlikte iletişim kurma ve kendini ifade edebilmeyi öngören kazanımlar programda yer almıştır (MEB, 2018). Bu çerçevede bu çalışmada kalıpsal ifadelerin ilkökul dördüncü sınıf kitaplarında kullanılma durumları araştırılmış ve aşağıdaki sorular cevaplanmaya çalışılmıştır:

1. İlkokul 4. Sınıf İngilizce ders kitaplarında kalıpsal ifadelerin kullanılma durumu nedir?
2. İlkokul 4. sınıf İngilizce ders kitaplarında hangi gruptaki kalıpsal ifadeler daha sık kullanılmaktadır?
3. Kalıpsal ifadelerin kullanılma miktarı bakımından MEB onaylı ders kitapları ile özel okul ders kitapları arasında fark var mıdır?
4. Kalıpsal ifadeler öğrenci ders kitabında mı yoksa çalışma kitabında mı daha sık kullanılmaktadır?

Bu çalışmada Milli Eğitim Bakanlığı’nın onayladığı dördüncü sınıf İngilizce ders kitabı ve özel bir okulda kullanılan İngilizce ders kitabı incelenmiştir. MEB İngilizce öğretim müfredatına göre iletişim becerileri 4. Sınıfta yoğunluk kazandığından 4. Sınıf İngilizce ders kitapları tercih edilmiştir. Daha önceki yıllarda okullarda kullanılmak üzere MEB onaylı birden fazla kitap mevcut iken bu çalışmanın yürütüldüğü 2017-2018 eğitim-öğretim yılında MEB onaylı yalnızca bir kitap bulunmaktadır.

Araştırmanın Önemi

Türkiye’de kalıpsal ifade üzerine yapılan araştırmalar incelendiğinde genel olarak “formulaiclanguage”in ne demek olduğu (Akkoç, 2017; AlHassan, 2014; Bostancı, 2017 Kılıç, 2015; Preffier, 2014; Üstünbaş ve Ortaçtepe, 2016) ve kalıpsal ifade öğretiminin yüksek öğretim öğrencilerinin yazma, akademik yazma ve konuşma becerileri üzerindeki etkileri üzerine çalışmalar yapıldığı görülmüştür. Ancak İngilizce öğretiminin ilkökul ikinci sınıfta başladığı göz önüne alındığında ilköğretim öğrencilerini kapsayan herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. İlgili alan- yazına katkı sağlaması ve İngilizce öğretimi ve kalıpsal ifadeler üzerine yapılacak olan çalışmalara ışık tutması açısından bu çalışmanın faydalı olacağı öngörülmektedir.

2. YÖNTEM

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman inceleme yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın amacı dördüncü sınıf İngilizce kitaplarında kalıpsal ifadelerin kullanılma durumunu incelemektir. Bu nedenle Milli Eğitim Bakanlığı tarafından onaylanan 2017 basımı dördüncü sınıf İngilizce ders kitabı ve özel bir okulda okutulan İngilizce ders kitabı seçilmiştir. MEB İngilizce ders kitabı üçlü set halinde basılmıştır ve toplamda 10 ünitelerden oluşmaktadır. Özel okulda kullanılan ders kitabı ise iki kitap halindedir ve ilk kitap 8+8 olmak üzere birbirini ile ilintili 16 ünitelerden oluşmaktadır. Bununla birlikte kitapta değerler, bilim, coğrafya, sanat, müzik ve gramer bölümleri bulunmaktadır. İkinci kitapta ise ilk kitap ile ilintili alıştırmalar yer almaktadır.

Kalıpsal ifadelerin dördüncü sınıf İngilizce ders kitaplarında kullanılma durumunu belirlemek için Kecskes’in *continuum* ölçeğinden yararlanılmıştır. İfadeleri fonksiyonlarına göre gruplandırması açısından bu ölçek tercih edilmiştir. Kecskes ölçeğine göre kalıpsal ifadeler gramer birimleri (*grammaticalunits*), sabit ya da yarı sabit anlamsal birimler (*fixed semi-fixedsemanticunit*), öbek filler (*phrasalverbs*), duruma bağlı sözcükler (*situationboundutterances*) ve deyimler (*idioms*) olmak üzere altı başlık altında toplanmaktadır.

Formulaic Continuum

Grammatical Units	Fixed Semantic Units	Phrasal Verbs	Speech Formulas	Situation-bound Utterances	Idioms
<i>Be going to</i>	<i>as a matter of fact</i>	<i>Put up with</i>	<i>Goingshopping</i>	<i>Welcome aboard</i>	<i>Kick the bucket</i>
<i>Have to</i>	<i>suffice it to say</i>	<i>Get along with</i>	<i>Not bad</i>	<i>Help yourself</i>	<i>Spill the beans</i>

Kalıpsal ifadelerin dördüncü sınıf kitaplarında yer alıp almadığını belirlemek amacıyla literatür taraması yapılmış, kalıpsal ifade olarak tanımlanabilecek kelime gruplarını belirlemek için genel bir çerçeve oluşturulmuştur. Buna göre bir ifadeyi kalıpsal olarak nitelendirebilmek için, o ifadenin birden fazla kelime grubundan oluşması, bir defada duraksamadan söylenebilmesi ve derlemde sıkça kullanılması gerekmektedir.

Kalıpsal ifadelerin belirlenmesinde kullanılacak ölçütler arasında “birden fazla kelime grubundan oluşması” gibi bir kıstas olmasına rağmen kalıpsal ifadelerin sık tekrarlanarak derlemde yer alması gerektiği göz önüne alınarak bu çalışmada “*thanks, sure, please*” gibi tek başına kullanılan kelimeler de kalıpsal ifade olarak sayılmıştır. Ayrıca tek bir fiil ile kullanılan farklı aktiviteler “*playfootball, playtennis, playchess*” gibi ortak bir başlık altında (*playgames*) toplanmıştır.

Belirlenen kalıpsal ifadelerin kullanılma sıklığını ortaya koymak için her bir kelime grubunun bir üniteye kaç defa geçtiği araştırmacı tarafından not edilerek bir frekans tablosu hazırlanmıştır. Ayrıca kelime grupları yazılırken Kecskes’in *continuum* ölçeğine göre sınıflandırma yapılmıştır. Bu aşamada sınıflama esnasında ortaya çıkabilecek hata payını en aza indirmek amacıyla iki İngilizce öğretmenin daha görüşü alınmıştır. Belirlenen ve gruplara ayrılan kalıpsal ifadelerin tamamı daha önce yapılan araştırmalarda geçen kalıpsal ifadeler ile karşılaştırılarak ve sözlüklerde (Longman ve Oxford online dictionary) derlemde kullanılma durumlarına bakılarak tanım ve tasnif açısından doğruluğu kontrol edilmiştir. Belirlenen kalıpsal ifadeler, uzman görüşüne sunulmuş ve uygun olmadığı tespit edilen ifadeler listeden çıkarılmıştır. Tüm bu aşamalar öğrenci ders kitabı ve çalışma kitabı için ayrı ayrı yapılmıştır.

3. BULGULAR

Araştırmanın amacı ve problem cümleleri ışığında Milli Eğitim Bakanlığı’nca onaylanmış dördüncü sınıf İngilizce ders kitabı ve özel bir okul tarafından kullanılan İngilizce ders kitabı Kecskes’in *continuum* ölçeği kullanılarak ünite bazında değerlendirilmiş ve bu inceleme sonucuna göre aşağıdaki tablolar elde edilmiştir:

Tablo 1. MEB Onaylı Ders Kitabında Kullanılan Kalıpsal İfadeler ve Türleri (1.Ünite)

Duruma Bağlı Sözceler (Situation Bound Utterances)	Öğrenci Kitabı	Çalışma Kitabı
Here you are	2	2
What is your name?	2	1
Konuşma Formülleri (Speech formulas)		
Say that again	3	1
Of course	2	-
Grammer birimleri (grammar units)		
May	2	1
Öbek fiiller (Phrasal verbs)		
Sit down	3	1
Stand up	-	2
Sabit ya da yarı sabit anlamsal birimler (Fixed, Semi-Fixed Semantic Units)		
Ask for st	1	-
Deyimler (idioms)		
-	-	-

Tablo 2. MEB Onaylı Ders Kitabında Kullanılan Kalıpsal İfade Frekans Değerleri

	Ders Kitabı	Çalışma Kitabı	Toplam
1. Ünite	43	24	67
2. Ünite	7	3	10
3. Ünite	70	61	131
4. Ünite	44	22	66
5. Ünite	51	21	72
6. Ünite	3	1	4
7. Ünite	20	22	42
8. Ünite	19	10	29
9. Ünite	18	10	28
10. Ünite	24	22	46
Toplam	299	196	495

Tablo 1 ve 2 incelendiğinde MEB İngilizce ders kitabı 1. ünite 67 kalıpsal ifade 2. ünite 10, 3. ünite 131, 4. ünite 66, 5. ünite 72, 6. ünite 4, 7. ünite 42, 8. ünite 29, 9. ünite 28 ve 10. ünite 46 olmak üzere toplamda 495 adet kalıpsal ifade kullanıldığı görülmektedir.

Yine 495 kalıpsal ifadenin 299 tanesinin öğrenci ders kitabında kullanıldığı, geriye kalan 196 ifadenin ise öğrenci çalışma kitabında geçtiği görülmektedir. Kitapta en fazla kalıpsal ifadenin yer aldığı ünite ise üçüncü ünite dir.

Like/don't like yapısı toplamda 49 defa yinelenerek en fazla tekrarlanan ifade olmakla birlikte yalnızca üçüncü ünite 33 defa kullanılmıştır. Geriye kalan 16 kalıpsal ifadenin 14'ü altıncı ünite, 2'si ise dokuzuncu ünite de yer almaktadır.

Have got/has got yapısı 7,8 ve 9. ünite de arka arkaya kullanılarak en fazla ardışık tekrarlanan kalıpsal ifade olmuştur. Diğer kalıpsal ifadeler en fazla iki ünite de ardışık olarak kullanılmış olmakla birlikte genel olarak bakıldığında kelime gruplarının birbirini takip etmeyen farklı ünitelerde yer aldığı ya da tek bir ünite ile sınırlı kaldığı görülmektedir.

Tablo 3. Özel Okul Ders Kitabında Kullanılan Kalıpsal İfadeler ve Türleri (1. Ünite)

Duruma Bağlı Sözceler (Situation Bound Utterances)	Öğrenci Kitabı
See you	1
What is your name	1
Konuşma Formülleri (Speech formulas)	
You know	2
I am sure	1
Grammer Birimleri (grammar units)	
Love/like	8
Have to	1
Öbek Filler (Phrasal verbs)	
Go round	1
Find out	2
Sabit ya da Yarı Sabit Anlamsal Birimler (Fixed, Semi-Fixed Semantic Units)	
Ride a bike	1

Havebreakfast/lunch	2
Idioms	
-	-

Tablo 4. *Özel Okul Ders Kitabında Kullanılan Kalıpsal İfade Frekans Değerleri*

	1. Kitap	2. Kitap	Toplam
Giriş	41	520	561
1. Ünite	39		39
2. Ünite	98		98
3. Ünite	39		39
4. Ünite	35		35
5. Ünite	91		91
6. Ünite	58		58
7. Ünite	101		101
8. Ünite	73		73
1. Ünite	103		103
2. Ünite	25		25
3. Ünite	35		35
4. Ünite	68		68
5. Ünite	31		31
6. Ünite	94		94
7. Ünite	72		72
8. Ünite	23		23
Değerler (Values)	129		129
Bilim (Science)	23		23
Coğrafya (Geography)	4		4
Sanat (Art)	39		39
Müzik (Music)	15		15
Grammer (Grammer Reference)	56		56
Toplam	1293	520	1813

Tablo 3 ve 4 incelendiğinde özel okulda kullanılan İngilizce ders kitabı giriş kısmında 561 kalıpsal ifade, 1. Ünite 39, 2. ünite 98, 3. ünite 39, 4. ünite 35, 5. ünite 91, 6. ünite 58, 7. ünite 101, 8. ünite 73 ve yine 1. Ünite 103, 2. ünite 25, 3. ünite 35, 4. ünite 68, 5. ünite 31, 6. ünite 94, 7. ünite 72, 8. ünite 23, değerler kısmında 129, bilim kısmında 23, coğrafya kısmında 4, sanat kısmında 39, müzik kısmında 15 ve gramer kısmında 56 olmak üzere toplamda 1813 adet kalıpsal ifade kullanıldığı görülmektedir.

Yine 1813 kalıpsal ifadenin 1293 tanesinin öğrenci ders kitabında kullanıldığı, geriye kalan 520 ifadenin ise 2. kitapta geçtiği görülmektedir. Kitapta en fazla kalıpsal ifadenin yer aldığı bölüm ise değerler kısmıdır.

Be going to yapısı toplamda 142 defa yinelenerek en çok tekrarlanan ifade olmakla birlikte 47 defa 1. Ünite kullanılmıştır. Geriye kalan kısmı ise kitabın geneline serpiştirilmiştir. Kalıpsal ifadelerin hemen hepsi her ünite kullanılmıştır.

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu çalışmada kalıpsal ifadelerin ilkökul dördüncü sınıf kitaplarında kullanılma durumunu belirlemek amaçlanmıştır. Kalıpsal ifadeleri belirlemek için oluşturulan ölçütler doğrultusunda her bir kitap ünite bazında taranmış ve MEB İngilizce ders kitabında 495, özel okul ders kitabında 1813 adet kalıpsal ifadenin yer aldığı görülmüştür. MEB İngilizce ders kitabında kullanılan kalıpsal ifadelerin 299'ü öğrenci ders kitabında kullanılırken 196'sı çalışma kitabında kullanılmıştır. Ancak çoğu kalıpsal ifadenin ya öğrenci kitabında ya da çalışma kitabında yer almadığı veya bu kitaplardan herhangi birinde yer almayan bir ifadenin diğerinde yer aldığı görülmüştür. Örneğin, öğrenci kitabının ilk ünitesinde “*welcome*” ifadesi iki defa kullanılmışken öğrenci çalışma kitabında hiç geçmemiştir. Daha sonraki dokuz üniteye yine bu ifadeye rastlanmamıştır. Çalışma kitabının ikinci ünitesinde geçen “*What is your name?*” ifadesi ders kitabında yer almamaktadır. Bunun gibi birçok örnek kitabın çeşitli yerlerinde karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla çocuklar okulda öğrenmedikleri bir grup kelime ile ödev olarak karşılaşabilmekte, bu durumla kendi kendilerine baş etmek durumunda kalmaktadırlar. Bazı öğrenciler bunun üstesinden gelebilirken başarısızlık durumunda öğrencide derse karşı ilgisizlik ya da kendini yetersiz hissetme durumu oluşabilir.

Webb, Newton ve Chang'ın (2013) çalışmasında belirttiği üzere bir kelime grubunu öğrenebilmek için en az 15 defa onunla karşılaşmak gereklidir (Webb, Newton ve Chang'tan aktaran Kılıç, 2015). Kalıpsal ifadelerin öğrenilmesi bakımından bu durum ele alındığında çoğu kalıpsal ifadeninim kitapta bir kez ya da bir ünite ile sınırlı kalacak şekilde tekrarlandığı görülmektedir. En fazla tekrarlanan kalıpsal ifade olan *like/don'tlike* 49 kez yinelenmekle birlikte 33defa yalnızca bir üniteye tekrarlanmıştır. *Like/don'tlike* kalıplarının tekrarlanma sayısı göz önünde bulundurularak öğrenmenin gerçekleştiği söylenebilir. Ancak üçüncü üniteden sonra tekrarlanma sayısı yine düşmüş altıncı üniteye 14, dokuzuncu üniteye 2 olmak üzere toplamda on altı kez kullanılmıştır. Öğrenmenin kalıcılığı bakımından kalıpsal ifadelerin diğer ünitelerde de tekrarlanması olumlu yönde etki yaparken tekrarlanma sayısının düşüklüğü dikkat çekicidir.

Kitapta en fazla kullanılan kalıpsal ifade türü 495 adet kalıpsal ifadenin 194'ünü oluşturduğundan sabit ya da yarı sabit anlamsal birimlerdir. Hemen ardından 122 tekrarlanma aralığı ile gramer birimleri gelmektedir. Duruma bağlı sözcükler 88 kez tekrarlanarak üçüncü sırada gelmekte, 64 defa kullanılma sıklığına bağlı olarak konuşma formülleri dördüncü sırada onu takip etmektedir. Beşinci sırayı ise 27 kullanımla öbek fiiller alırken, kitapta hiç yer verilmemesi nedeniyle deyimler en son sıraya yerleşmiştir. Bu bilgiler ışığında birçok kalıpsal ifadenin ders kitaplarında yer aldığı söylenebilir. Ancak Wray (2000a, 2002b), Kescskes (2007) ve Üstünbaş'ın (2014) çalışmalarında belirttiği üzere bir dil en iyi kendi bağlamında kullanılarak ve birçok defa aynı ifadeye maruz kalınarak öğrenilebilir. Kitap incelemesi yapılırken yeterli sayıda ve içerikte diyalog sağlanmaması dikkat çekmiş öğrenmenin kalıcılığı ve anlamlandırılması bakımından kitap eksik bulunmuştur. Öğrencilerin kalıpsal ifadeleri öğrenmekle birlikte bunları nerede ve nasıl kullanacağı konusunda bilgilerinin havada kaldığı ve bunlarla anlamlı bir bütün oluşturamadıkları söylenebilir.

Kitap incelemesi esnasında dikkat çeken bir diğer husus ise “*What do you want?*” gibi yanlış bağlamda ya da eksik olarak kullanılan ifadelerdir. *What do you want?* sorusu yiyecekler ünitesinde kullanılmış olmakla birlikte anlam olarak eksiktir. Bu haliyle “*Ne istiyorsun?*” anlamına gelen ifadenin aslı “*Ne yemek/içmek istersin?*” anlamına gelen “*What do you want to eat/drink?*” olmalıdır. Ayrıca “*Jobs*” ünitesinde “*teacher*” kelimesinin tanımı “*teaches children*” olarak verilmiştir. Öğretme işinin çocuklar dışındaki kişilere de yapılabileceği düşünüldüğünde “*teaches students/pupils*” ifadesi daha doğru olacaktır. Dolayısıyla bu tarz yanlış kullanımlar, öğrencilerin kalıpsal ifadeleri ve yapıları öğrenirken yanlış ve eksik bağlamlar oluşturmalarına bunun sonucunda ise kelime gruplarını yanlış yerlerde kullanarak anlamsal karmaşa ve iletişimsel kopukluk yaşamalarına neden olabilmektedir.

Üstünbaş ve Ortaçtepe'nin (2016) çalışmalarında dile getirdiği üzere kalıpsal ifadelerin iletişimi kolaylaştırıcı ve akıcılığı artırıcı bir etkisi vardır ve bir kalıpsal ifadeyi öğrenmek için ona mümkün olduğunda maruz bırakılmak

gerekmektedir. Ancak ders kitapları incelenirken şarkılar ve kelime telaffuzları dışında öğrencilerin kalıpsal ifadelerin telaffuzlarını duyup özümseyebilecekleri herhangi bir dinleme metnine rastlanmamıştır. Öğrencilere anadili İngilizce olan kişilerin konuştuğu dinleme metninin sınıf ortamında otantik materyal sağlama ve öğrendiği kalıpsal ifadelerin kullanım alanlarına dair bir bağlam oluşturması açısından sağlayacağı yarar düşünüldüğünde bu tarz metinlerin kitaplarda yer almaması önemli bir eksiklik olarak görülmektedir.

Özel okulda kullanılan 4. Sınıf İngilizce ders kitabında en fazla yer alan kalıpsal ifade türü ise 723 kullanımla sabit ya da yarı sabit anlamsal birimlerdir. Gramer birimleri 687 kullanım sayısı ile ikinci sırada gelmekte hemen ardından 271 adet kullanımla sayısı ile öbek fiiller yer almaktadır. Konuşma formülleri 76 kullanımla dördüncü sıraya yerleşirken 59 kullanımla duruma bağlı sözcükler beşinci sırada yer almaktadır. Kullanım aralığı 3 olduğundan deyimler en son sıraya yerleşmiştir. Bu bilgiler kapsamında özel okul İngilizce ders kitabında MEB İngilizce ders kitabına oranla daha fazla kalıpsal ifade yer aldığı söylenebilir. Ayrıca kalıpsal ifadelerin tekrarı tek bir tane ya da birkaç ünite ile sınırlandırılmayarak hemen her üniteye yayılmış, öğrenci kitabında kullanılan kalıpsal ifadeler ikinci kitapta da yer verilmiştir. Bu da öğrenmenin kalıcılığını arttırmaktadır.

Kitap giriş bölümünden itibaren bir konu başlığı altında toplanmış kitabın genelinde bağlamsal bütünlük sağlanmıştır. Bunun yanında öğrencilerin kelime telaffuzlarını duyup özümseyebilecekleri dinleme metnlerine, şarkılara ve diyaloglara ayrıca ifadelerin günlük hayatta kullanımlarını içeren karikatürlere, bilmecele ve oyunlara yer verilmiştir. Bu da öğrencilerin kalıpsal ifadeleri anlamsal bir bütünlük içinde öğrenmelerine olanak sağlamaktadır.

Kitapta dikkat çeken diğer bir husus ise kitabın 6. Sınıf seviye öğrencileri için hazırlanmış olması, bu nedenle içeriğinin yoğun olmasıdır. “*Present Perfect Tense*” gibi soyut zaman ifadelerine yer verilmesi ise göze çarpan diğer bir noktadır. Dördüncü sınıfa devam eden öğrenciler Piaget’in Bilişsel Gelişim Dönemleri sınıflandırmasına göre somut işlemler döneminde olduklarından soyut kavramları anlamakta zorlanabilirler. Bu nedenle öğrencilerde başarısızlık, derse karşı ilgisizlik gibi olumsuz durumlar baş gösterebilir.

Elde edilen veriler incelendiğinde gramer yapılarının her iki kitapta da diğer kalıpsal ifadelerden daha çok tekrarlandığı görülmektedir. Bu da İngilizce öğretim programında iletişim kurmaya yönelik kazanımlara ağırlık verilmesine rağmen öğretmen merkezli ve ezberciliğe dayanan öğretim yöntemlerinin yeni öğretim yaklaşımlarından daha çok sınıflarda uygulanmasına neden olabilmektedir.

Tüm bu olumsuz durumların önüne geçilmesi için ders kitapları hazırlanırken kalıpsal ifadelerin uygun bağlamda ve doğru olarak kullanılmasını sağlayacak otantik okuma parçalarına ve dinleme metnlerine yer verilmelidir. Ayrıca öğrenmede kalıcılıkta tekrar esası temel alınarak bu ifadelerin mümkün olduğunca tekrar edildiği etkinliklere yer verilmeli, öğrencinin bu ifadeleri fark edip kullanabileceği “*role play, act-out, drama*” gibi özgün ortamlar yaratacak ve öğrenilen bilgilerin gerçek yaşama aktarılmasını sağlayacak etkinlikler de ders kitaplarının ve öğretim yöntemlerinin bir parçası olmalıdır. Ayrıca kitaplar öğrencilerin ilgileri ve gelişim düzeyleri göz önüne alınarak hazırlanmalı ve seçilmelidir.

KAYNAKÇA

- Akkoç, A. B. (2017). *The effects of explicit teaching of formulaic language on academic writing*. (Yüksek lisans tezi). Yeditepe Üniversitesi, İstanbul.
- AlHassan, L. (2014). *the effectiveness of focused instruction of formulaic sequences in augmenting L2 learners' academic writing skills: a quantitative research study*. (Yüksek lisans tezi). Carleton University, Ottawa, Ontario.
- Bostancı, T. (2017). *The use of formulaic language in Asian and European EFL contexts: a corpus based study*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Bilkent Üniversitesi, Ankara.
- Buerki, A. (2016). Formulaic sequences: a drop in the ocean of constructions or something more significant?. *European Journal of English Studies*, 20 (1), 15-34. Alınan yer <https://www.tandfonline.com/>
- Gilmore, A. (2007). Authentic materials and authenticity in foreign language learning. *Language Teaching*, 40 (2), 97-118. Alınan yer <https://www.researchgate.net/>
- Kashiha, H. & Chan, S. H. (2015). A little bit about: differences in native and non-native speakers' use of formulaic language. *Australian Journal of Linguistics*, 35 (4), 297-310. Alınan yer <https://www.tandfonline.com/>
- Kecskes, I. (2000). A cognitive-pragmatic approach to situation-bound utterances. *Journal of Pragmatics*, 32(5), 605-625. Alınan yer <https://www.sciencedirect.com/>
- Kecskes, I. (2007). Formulaic language in English lingua franca. *Explorations in Pragmatics: Linguistic, Cognitive and Intercultural Aspects*, 1, 191-218. Alınan yer <https://www.albany.edu/>
- Kılıç, S. Z. (2015). *The use of formulaic language by English as a foreign language (EFL) learners in writing proficiency exams*. (Doktora tezi). Bilkent Üniversitesi, Ankara.
- MacKenzie, I. & Kayman, M. A. (2016). Introduction: Formulaicity and creativity in language and literature. *European Journal of English Studies*, 20 (1), 1-14. Alınan yer <https://www.tandfonline.com/>
- Millî Eğitim Bakanlığı. (2018). İngilizce öğretim programı. Ankara: Devlet Basımevi.
- Ortaçtepe, D. (2013). Formulaic language and conceptual socialization: The route to becoming native like in L2. *System*, 41(3), 852-865. Alınan yer <http://repository.bilkent.edu.tr/>
- Preiffer, K. (2014). *The effect of L1 on L2 formulaic expression production*. (Doktora tezi). Bilkent Üniversitesi, Ankara.
- Üstünbaş, Ü. (2014). *The use formulaic language by English as foreign language (EFL) learners in oral proficiency exams*. (Doktora tezi). Bilkent iversitesi, Ankara.
- Üstünbaş, Ü. & Ortactepe, D. (2016). EFL learners' use of formulaic language in oral assessments: a study on fluency and proficiency: İngilizceyi yabancı dil olarak öğrenen öğrencilerin konuşma sınavlarında kalıp ifade kullanımı: akıcılık ve dil becerisi çalışması. *Hacettepe Eğitim Dergisi*, 31 (3), 578-592. Alınan yer <http://www.efdergi.hacettepe.edu.tr/>
- Weinert, R. (1995). The role of formulaic language in second language acquisition: A review. *Applied Linguistics*, 16 (2), 180-205. Alınan yer <http://ijlcnnet.com/>
- Wood, D. (2002). Formulaic language acquisition and production: Implications for teaching. *TESL Canada Journal*, 20 (1), 01-15. Alınan yer <https://teslcanadajournal.ca/>
- Wray, A. (2002). *Formulaic language and the lexicon*. Cambridge University Press.